

[„Jsoucí“ podle Platóna]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[1999](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[1999](#)

◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 11. 5. 1999

◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 11. 5. 1999

[„Jsoucí“ podle Platóna]

Elejský Host z Platónova *Sofisty* vymezuje „jsoucí“ jako to, co „má jakoukoli moc, buď působit na jakoukoli druhou věc nebo přijmouti sebe menší účinek od sebe nepatrnějšího činitele, a to třeba jen jedinkrát“ (0995, s. 51 – 247 konec), a pak praví: „Jsoucna nejsou nic jiného než mohutnost.“ To je velmi zajímavý výměr a zaslouží si plnou naši pozornost. Každý jen trochu pozorný čtenář se musí pozastavit nad oním důrazem na „sebe menší“ a „třeba jen jedinkrát“. Platón buď věděl či tušil víc, než dokázal vyjádřit, anebo tomu ani sám dost nerozuměl (což není právě pravděpodobné). Zvláště důležitá je formulace „přijmouti účinek“, což neznamena nic jiného než „reagovati“. Schopnost reagovat tu je položena vlastně na roveň schopnosti „působit“. Jestliže to opravdu pochopíme tak, že se jedno bez druhého neobejde, pak je konec s tradičně chápanou kauzalitou (kterou u Platóna ještě nemůžeme předpokládat; dokonce ještě Aristotelés má širší pojetí kauzality svým rozlišováním čtyř různých druhů „příčin“). Jestliže schopnost působit nutně vyžaduje ze strany, na kterou se má působit, její schopnost ono působení, tj. účinek přijmout (tj. aktivně přijmout, neboť pouhá pasivita by nemohla být žádnou „mohutností“ resp. „mohoucností“), pak je třeba za činitele považovat nejen jsoucno působící, ale rovněž jsoucno, na které je působeno a které je schopno ono působení přijmout. Celá tato koncepce je ovšem nejen v napětí, ale přímo v rozporu s *Timaiovou* kosmogenezí, kde demiurg působí na beztvary tok vhodně vybranými idejemi, které samy o sobě nejsou mocny ani působit, ani jiné působení přijímat (neboť jsou neměnné). Nedomyšlenost tohoto pojetí (snad pythagorejského původu) spočívá asi především v tom, že demiurg s těmi ideami opravdu něco podniká, něco s nimi dělá. Dělá s nimi něco, čeho ideje samy sice schopny nejsou, ale čeho bez idejí není schopen ani demiurg – tedy něco, na čem se nutně nějak podílejí vedle demiurga také ideje. Tento podíl idejí na nějakém dění, na nějakém působení, dokonce na vytváření něčeho, co tu dosud nebylo, je nutno také chápat jako určitý typ působení a ideje samy, jakožto v tomto smyslu působící, jako „činitele“. Máme-li jít ještě o krok dál, musíme také sám beztvary tok chápat jako dalšího „činitele“, neboť jeho schopnost přijmout působení jako ze strany demiurga, tak ze strany idejí, je schopností aktivity, jinak řečeno mohutností či mohoucností. Tak se ukazuje, že domyslíme-li obě zpočátku jakoby nekompatibilní pojetí tak, že jedno vykládáme druhým, můžeme dosáhnout jejich původně neočekávané integrity za tu cenu, že na jedné straně ideje zbavíme jejich neměnnosti (a tím neschopnosti působit), což je v dobrém souladu s tím, co říká onen Host z Eleje, a že na druhé straně zbavíme beztvary tok (z něhož Aristotelovi zůstala HYLÉ, když jej zbavil pohybu) jeho čiré pasivity a když jeho schopnost přijmout účinky jak ze strany aktivního demiurga, tak ze strany jinak aktivních (působících) idejí pojmem jako mohutnost (mohoucnost), tedy opět jako doklad jeho aktivity.

(Praha, 990511-1.)